

Suomen korkeakoulujärjestelmää uhkaa totaalinen romahdus tämän vuosikymmenen aikana

27.12.2023

Nuorten osaamistuloksia mittaavan Pisa -tutkimuksen tulokset ovat saaneet runsaasti julkisuutta viime viikkoina. Tulosten ympärillä käyty keskustelu on ollut huolestunutta, ja niin Yle kuin Iltalehtikin on otsikoinut kehityksen romahduksesta kertovin otsikoin (Yle 2023; Iltalehti 2023). Kiistämätön tosiasia on, että merkittävä osa heikommin Pisa -tutkimuksessa pärjänneistä nuorista on tulossa opiskelijoiksi suomalaisiin korkeakouluihin. Korkeakoulujen missiona puolestaan on valmentaa näistä nuorista Suomen tulevan kilpailukyvyn ja menestyksen tekijät niillä resursseilla, joita meillä on käytettävissämme. Artikkelini kannattaa lukea loppuun, vaikka sen alkuosa sisältää pitkähkön tilastokatsauksen korkeakoulusektorin rahoitusasiaa. Lupaan artikkelin lopussa avata mihin nykyinen kehityskulku johtaa. Voin jo heti kärkeen paljastaa, että lopputulos tulee olemaan ruma, mikäli emme aktiivisesti tee asialle jotain!

Korkeakoulutus on tuottava investointi

Katsoin viime viikonloppuna mielenkiintoista Deutche Welle -kanavan dokumenttia globaalista velkaantumisesta, ja ruutuun ilmestyi syvästi arvostamani kansainvälisen rahoituksen ja makroekonomian professori Christoph Trebesch. Hän arvosteli öljyrikkaita maita pääomien epärationaalisesta kohdentamisesta, ja kannustikin allokoimaan resursseja yhteiskuntatalouden kannalta tuottaviin kohteisiin kuten koulutukseen.

Korkeakoulutuksen tuottoa investointina on mahdollista mitata monin eri tavoin. Koulutuksen suorin vaikutus

näkyy suoraan työpanoksessa. Varsin yleinen näkemys koulutuksen vaikutuksista on, että koulutus kasvattaa työntekijän inhimillistä pääomaa siten, että hänestä tulee tehokkaampi tuotantotyössä. Koulutus siis nostaa työpanosta mitattaessa tehokkuusyksiköissä. Mitä korkeampi on työvoiman keskimääräinen koulutustaso, sitä parempi on työtunnin keskimääräinen suorituskyky. Näin ollen tuotantomäärä työtuntia kohti kasvaa, kun koulutustaso nousee (Asplund & Maliranta 2006). Tämä on asia, jolla on vaikutusta koko yhteiskunnan näkökulmasta. Sparks (2011) puolestaan loi lisäarvomallin, jolla mitataan valtion investointien tuottoa korkeakoulutuksesta. Erilaisia malleja asian tarkasteluun on lukuisia muitakin.

Julkisyhteisöjen menoja puolestaan voidaan tarkastella COFOG, Classification of the Functions of Government -tarkastelun perusteella. Tällä jaottelulla vuonna 2021 Suomessa julkisyhteisöjen kokonaismenot olivat 139 965 miljoonaa euroa. Tämä tekee 25 256 euroa yksittäistä suomalaista kohden. Tästä korkea-asteen koulutuskseen kohdentui 4175 miljoonaa euroa. Tämä on siis 2,98 prosenttia julkisyhteisöjen menoista. Vertailun vuoksi vaikkapa sosiaaliturvan osuus 61 919 miljoonaa euroa on 44,2 prosenttia menoista (Veronmaksajat 2023). Onko korkeakoulutukseen panostettu rahoitus paljon tai vähän on varmasti poliittinen kysymys. Korkeakoulutuksen saaman potin osuus ei kuitenkaan isossa kuvassa kuulosta sellaiselta, että se määrittelisi julkisyhteisöjen talouden kokonaiskuvaa. Samaa ei voi sanoa korkeakoulutettujen ihmisten työpanoksesta yhteiskunnalle.

Rahoituksen jakautuminen korkeakoulusektoreiden välillä

Merkittävä osa korkeakoulujen rahoituksesta tulee Opetus- ja kulttuuriministeriöltä. On mielenkiintoista porautua tähän pottiin hieman tarkemmin. Vuonna 2023 yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen OKM:ltä saama perusrahoitus on yhteensä yli 2,9 miljardia euroa (OKM 2023a). Yliopistoille kohdennetaan valtionrahoitusta 1,999 miljardia euroa, kun taas ammattikorkeakoulujen on tultava toimeen 954 miljoonalla (OKM 2023b) Yliopistojen valtionrahoituksesta 76 prosenttia ja ammattikorkeakoulujen rahoituksesta peräti 95 prosenttia perustuu mitattaviin suoritteisiin! Toisin sanoen, ammattikorkeakoulut pannaan kilpailemaan toisiaan vastaan niukoista resursseista. Ammattikorkeakoulun rahoitusmallin keskiössä on valmistuvat opiskelijat, jotka tuottavat 56 prosenttia indikaattorirahasta. Valmistumattomasta opiskelijasta ammattikorkeakoululle ei makseta senttiäkään. Ammattikorkeakoulut on pantu kilpailemaan toisiaan vastaan, jopa siinä määrin, että moni malliin perehtynyt pitää kansainvälisestikin poikkeuksellista järjestelmää epäinhimillisenä ja koko ammattikorkeakoulukentän hyvinvointiin negatiivisesti vaikuttavana oravanpyöränä.

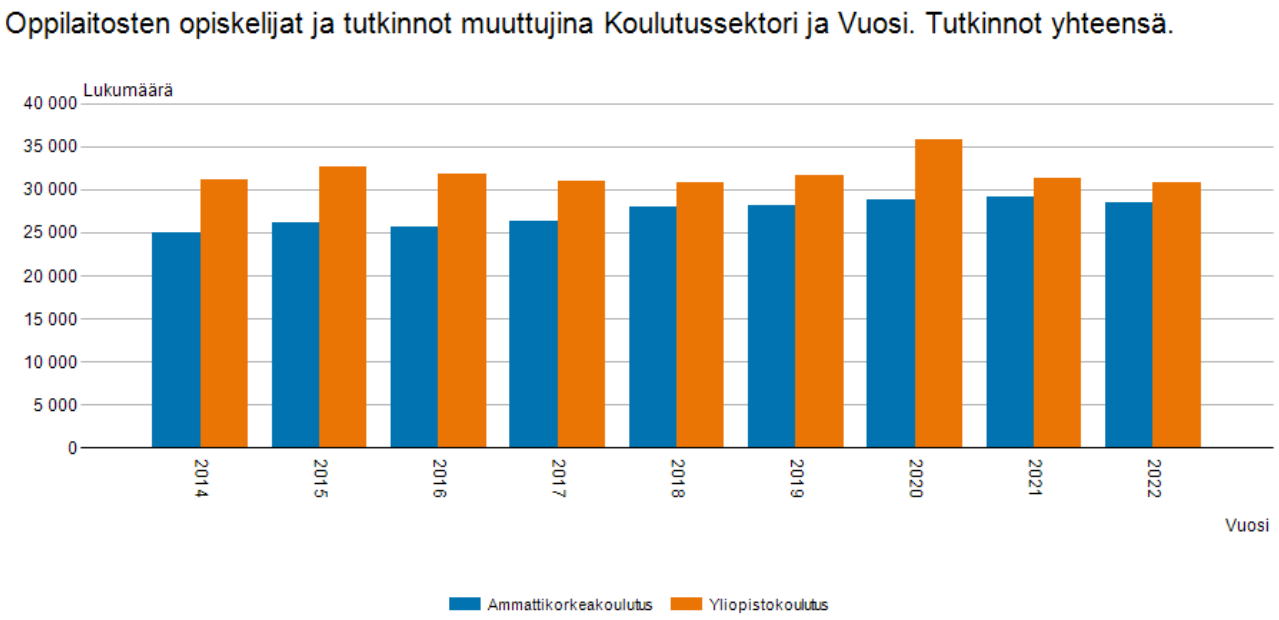
Ammattikorkeakouluista ja yliopistoista valmistuneiden opiskelijoiden määrä ei sen sijaan näytä olevan mitenkään suhteessa siihen, miten resursseja on jaettu eri korkeakoulusektorin välillä. Yliopistojen rahoitusmalli perustuukin vahvemmin tutkimusta painottaviin indikaattoreihin. Kahden sektorin valmistumismäärät ovat jopa hämmästyttävän lähellä toisiaan.

Oppilaitosten opiskelijat ja tutkinnot muuttujina Vuosi, Koulutussektori ja Tiedot

	Tutkinnot yhteensä
2022	
Ammattikorkeakoulutus	28 534
Yliopistokoulutus	30 801

Kuva: Tilastokeskus (2023).

Mielenkiintoinen elementti kahden korkeakoulusektorin tarkasteluun löytyy myös, kun katsotaan, miten ammattikorkeakoulu on systemaattisesti kirinyt kiinni yliopistoja tutkintokertymässä (Tilastokeskus 2023). Mikäli trendi jatkuu samana, tulee ammattikorkeakouluista valmistumaan yliopistoja enemmän opiskelijoita vielä tällä vuosikymmenellä.

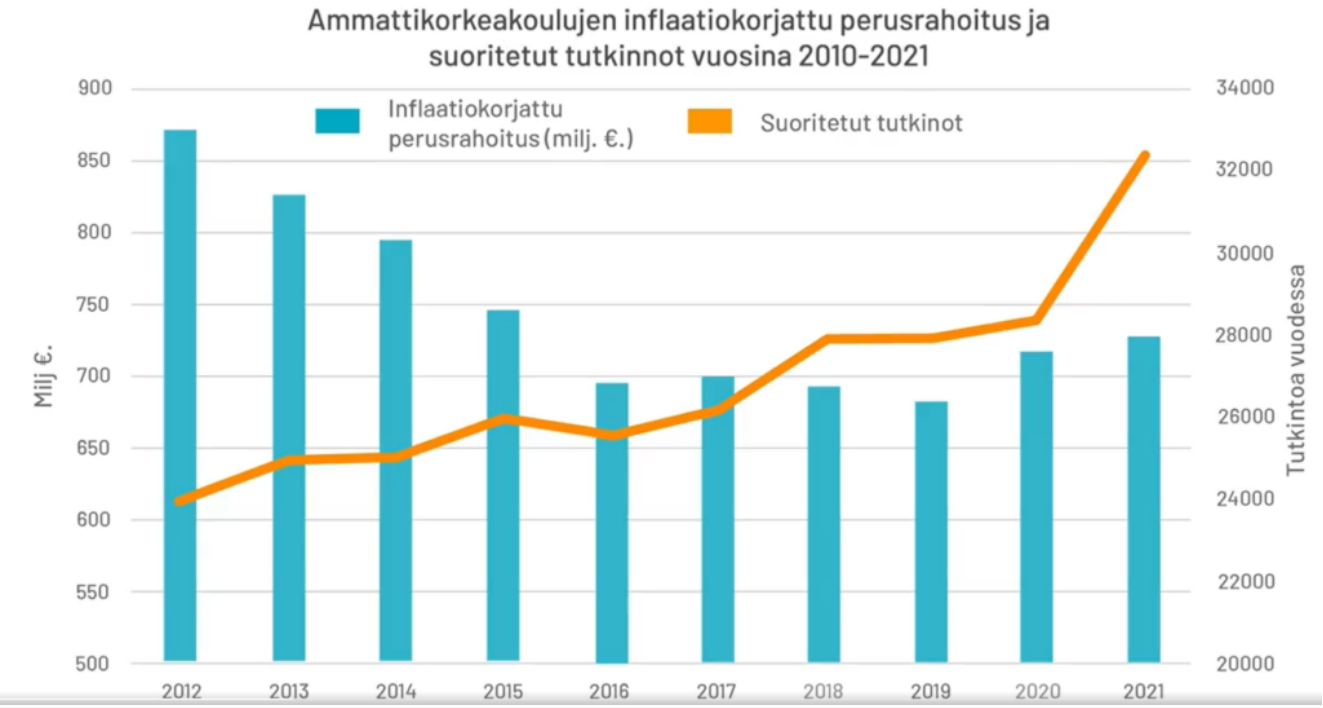

Kuva: Tilastokeskus (2023).

Lisää tulosta pienenevillä resursseilla

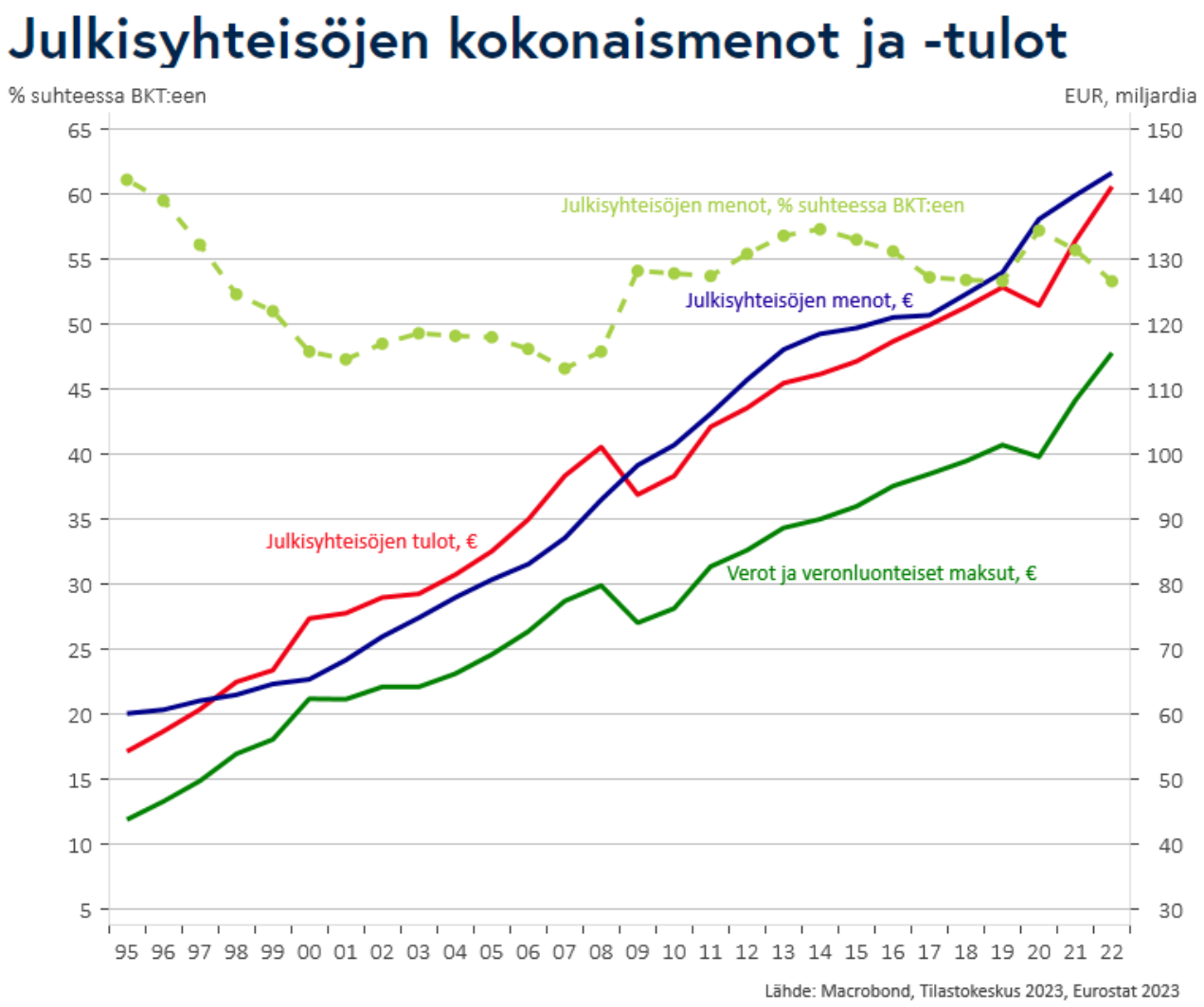
Olisi helppoa kuvitella, että ammattikorkeakouluille on allokoitu selvästi enemmän resursseja, ja loikka on saavutettu niiden avulla. Tämä on kuitenkin kaukana totuudesta. Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene on yrittänyt tuoda esiin, että ammattikorkeakoulututkintoja tehtiin 2021 lähes 8500 kappaletta enemmän kuin vuonna 2012, ja samanaikaisesti tutkinnon inflaatiokorjattu hinta on lähes puolittunut (Arene 2021). Tulosloikka on siis saavutettu aivan toisentyyppisellä reseptillä: Suurentamalla ryhmäkokoja, pienentämällä opettajille annettavia tuntiresursseja, hankkimalla rahoitusta ulkopuolelta, myymällä maksullisen palvelutoiminnan keinoin, myymällä tutkintoja kansainvälisille opiskelijoille jne. Listaa voisi jatkaa loputtomasti ja ammattikorkeakoulut todella ovat osakeyhtiötä, jotka tekevät toimintaansa äärimmäisen

tehokkaasti ja tuloksellisesti.

Kuva: (Arene 2021).

Ammattikorkeakoulujen rahoituksen diagrammeja katselemalla ei voi kuin hämmästellä, miten poikkeuksellinen kehitys on ollut suhteessa yleiseen julkisyhteisöjen kokonaismenojen kasvuun verrattuna. Siinä missä ammattikorkeakoulujen vyötä on kiristetty, samaa ei voi sanoa julkisyhteisöjen yleisten menojen kehityksestä. Julkisyhteisöjen kokonaismenojen kehitystä kuvaa hyvin Veronmaksajien keskusliiton sivulta löytyvä diagrammi, jossa julkisyhteisöjen menoja edustava diagrammi osoittaa täysin eri suutaan kuin ammattikorkeakoulujen laskevat perusrahoituksen pylväät Arenen kuvaajassa (Veronmaksajat 2023; Arene 2021).

Mitä meidän on syytä odottaa tulevaisuudelta ja mihin se johtaa? OKM ehdottaa ammattikorkeakouluille tällä hetkellä tutkintotavoitteen kasvattamista 2025-2028 peräti 28 prosentilla suhteessa vuosien 2020-2022 toteumaan. Historialla on tapana toistaa itseään, ja ammattikorkeakoulut tullevat vastaamaan vielä kovemmilla kasvuluvuilla. Tämä siitä huolimatta, että senttiäkään lisää rahaa tutkinnon hintaan ei ole luvattu yhteiskunnan taholta. Tämä tulee johtamaan luonnollisesti tutkintojen hintojen vastaavaan laskuun. Tutkinnon hintoja ollaan siis laskemassa tilanteessa, jossa se on lähes puolitettu viimeisen kymmenen vuoden aikana.

Myrkyllinen yhtälö johtaa koulutuksen romahdukseen

Suunta ammattikorkeakoulujen rahoituksen kehittymiselle on huolestuttava. Välillä kuulee avauksia, että korkeakoulujen määrää tulisi karsia. Suomalaisessa talouskeskustelussa monesti lähdetäänkin siitä olettamuksesta, että yksiköiden määrää karsimalla saavutettaisiin automaattisesti kustannussäästöjä. Itse väittelin tohtoriksi yksityisesti ja julkisesti tuotettujen sosiaali- ja terveyspalveluiden transaktiokustannuksista ja laadusta. Toimintoja yhdistelemällä voidaan toki saada säästöjä, mutta minulle on selvää, että yksiköiden määrä ei ole ratkaisevin kustannustekijä palveluntuotannossa. Tuotettavien palveluiden kokonaisuus

(sisältäen suoritteiden määrän) ja yksittäisten suoritteiden yksikköhinnat ovat tätä merkittävämpiä kustannusrakenteeseen vaikuttavia tekijöitä. Käytännössä palveluiden karsiminen tai niiden hintojen laskeminen ovat vielä rajumpia toimenpiteitä kuin verkoston harventaminen, joka sekin herättää tunteita paikallisesti. Kenellekään etäisestikään hyvinvointialueuudistusta seuranneelle ei pitäisi tulla yllätyksenä, että pelkillä rakenteilla ei saavuteta fundamentaalisia kustannussäästöjä. Mietitäänpä vertailun vuoksi skenaariota jossa hyvinvointialueet olisi ammattikorkeakoulujen tapaan muutettu osakeyhtiöiksi, joiden täytyy pystyä tekemään positiivinen tai vähintään nollatulos. Osakeyhtiömuotoisilla hyvinvointialueilla olisi käytössä kansallinen suoritehinnoittelu, jonka mukaan valtio rahoittaisi niitä. Hyvinvointiyhtiöt puolestaan pantaisiin kilpailemaan keskenään siitä, että kuka tuottaa eniten ja halvimmalla. Hyvinvointiyhtiöiden rahoitus jaettaisiin 95 prosenttisesti tulosindikaattoreiden perusteella. Rahoitustaan hyvinvointiyhtiöt voisivat täydentää myymällä palvelutuotteitaan muualle maahan ja ulkomaille. Voin vain kuvitella, että malli otettaisiin pöyristyneinä vastaan, eikä siihen koskaan tultaisi suostumaan. On valinta, että ammattikorkeakoulusektorilla vastaava malli puolestaan on arkipäivää.

Palataan kirjoitukseni alkuun ja siihen miten korkeakouluihin tulevien opiskelijoiden osaaminen on kehittynyt ja tulee tulevaisuudessa kehittymään. Oma rehtorikokemukseni on vielä lyhyt ja perspektiivini historian arvioimiseen vaatimaton. Minua kokeneemmat kollegat ja pitkään ammattikorkeakouluissa opettanut henkilöstö ovat puolestaan kertoneet, että joka vuosi niiden opiskelijoiden osuus kasvaa, joilla on haasteita opintojen etenemisessä. Luonnontieteiden ja matematiikan sekä äidinkielen osaaminen ovat laskusuunnassa ja vastaavasti erilaiset yksilöiden haasteet sekä mielenterveyden ongelmat kasvussa. Mikään ei indikoi, että tilanne olisi tulevaisuudessa helpottumassa. Jos Pisa -tulosten ennakointiarvoon on luottamista, tulee korkeakouluihin tulevaisuudessa sisään väkeä, jonka lähtökohdat korkeakouluopinnoissa selviämiseen ovat paljon heikommat kuin koskaan aikaisemmin.

Esimerkiksi meillä SeAMKissa tarjoamme runsaasti tukea kaikille apua tarvitseville opiskelijoillemme. Pyrimme tukemaan opiskelijoita erilaisten haasteiden kanssa ja osana opintoja saattamaan esimerkiksi matemaattiset ja kielelliset valmiudet sellaiselle tasolle, että meiltä valmistuneet ovat tulevaisuudessa hyödyksi työyhteisöilleen ja koko yhteiskunnalle. Opetuksen kokonaisuutta ei ole tähän astikaan pystytty rahoittamaan kokonaan valtion maksaman perusrahoituksen turvin, vaan sen avulla, että olemme jatkuvasti kasvattaneet muualta saamaamme ulkoista rahoitusta. Ainoastaan täten kokonaistaloutemme on pidetty tasapainossa. Mikäli tutkintokohtainen rahoitus olennaisesti pienenee nykyisestä ja samanaikaisesti opiskelijoiden haasteet lisääntyvät kuten ennakoin, on edessä myrkyllinen yhtälö ja suomalaisen korkeakoulujärjestelmän romahtaminen.

Voin vakuuttaa, että SeAMK ei tule olemaan ensimmäinen ongelmien suohon uppoava korkeakoulu, mutta samanaikaisesti totean, että mikään korkeakoulu ei voi olla immuuni ympäröiville olosuhteille ja vallitseville realiteeteille. YLE:n uutiset ja Iltalehti tulevat kirjoittamaan eri korkeakouluista valmistuvista nuorista, joiden osaaminen ei ole työelämän edellyttämällä tasolla. Entistä useampi korkeakouluopiskelija jättää myös opinnot kesken, ja siirtyvät kasvattamaan muutenkin paisuvaa sosiaaliturvan menoluokkaa. Onko tämä se hinta, jonka olemme valmiit maksamaan tutkintojen halpuuttamisen kautta?

Päätöksiä on helppo tehdä juustohöyläämällä ja tavoitteita nostamalla. Samalla olisi kuitenkin syytä tarkastella nykytilannetta ja ennakoida tulevaa. Yhteiskuntatalouden kokonaisperspektiivissä vähäiseen

taloudelliseen hyötyyn perustuvat, mutta pitkälle tulevaisuuteen vahinkoa aiheuttavat päätökset voivat romuttaa suomalaisen yhteiskunnan kilpailukyvyn ja aiheuttaa käsittämättömän yhteiskunnallisen sekä inhimillisen hintalapun. Osataanko meillä varoja allokoida fiksummin kuin Trebeschin arvostelemissa öljyvaltioissa? Se että saatetaanko ammattikorkeakoulujen rahoitus asialliselle tasolle, vai paisutetaanko valmistumismääriä kohtuuttomasti seurauksista piittaamatta on päätöksentekijöiden ratkaistavissa. Suomalaisten ammattikorkeakoulujen, elinkeinoelämän ja koko yhteiskunnan puolesta toivon, että tutkintojen halpuuttamisen vuodet olisivat jo takanapäin.

Jaakko Hallila
HTT, rehtori, toimitusjohtaja
Seinäjoen ammattikorkeakoulu

LÄHTEET:

Arene (2021). Ammattikorkeakolututkinnon hinta on puolittunut, mutta tutkintoja tehdään lähes 8500 enemmän. Arenen tiedote Twitter -palvelussa. Saatavissa 22.12.2023: https://twitter.com/Arene_ry/status/1435159143300665345

Asplund, R. & Maliranta, M. (2006) Koulutuksen taloudelliset vaikutukset. Helsinki: Sitra.

Iltalehti (2023). Näin Suomen kouluihme romahti- Lohduttomat Pisa-tulokset julki. Saatavissa 22.12.2023: https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/87522d88-ff99-4430-b20f-3a6953eabde4

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2023a). Korkeakoulujen ja tiedelaitosten ohjaus, rahoitus ja sopimukset. Saatavissa 22.12.2023: https://okm.fi/ohjaus-rahoitus-ja-sopimukset

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2023b). Ehdotus ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen valtakunnallisen rahoitusmallien uudistamiseksi vuodesta 2025 alkaen. Työryhmämuistio 15.12. 2023. Saatavissa 22.12.2023: https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/ce143d5f-5338-495b-a311-9b052f49037f/e0327349-f306-4769-9cdf-e773c0d74361/RAPORTTI_20231215080500.pdf

Sparks, R. J. (2011). A Value-Added Model To Measure Higher Education Returns On Government Investment. Contemporary Issues in Education Research (CIER), 4(2), 15–22. https://doi.org/10.19030/cier.v4i2.4078

Tilastokeskus (2023). Tutkintotavoitteisen koulutuksen opiskelijat ja tutkinnot. Saatavissa 22.12.2023: https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__opiskt/statfin_opiskt_pxt_11c3.px/table/tableViewLayout1/

YLE (2023). Suomen Pisa-menestys romahti. Saatavissa 22.12.2023: https://yle.fi/a/74-20063393

Veronmaksajat (2023). Julkiset menot. Saatavissa 22.12.2023: https://www.veronmaksajat.fi/tutkimus-ja-tilastot/suomen-verot-ja-menot/julkiset-menot/#56d49c8c